

Malo znani Tržičan JOŽEF TOMAŽOVEC (1823 – 1851)

Dr. Franc Križnar, univ. mag. in dipl. muzikolog

O pevovodji, skladatelju in učitelju med njegovim rodnim Tržičem, šolanjem v Ljubljani, Celovcu in Gradcu. V Celovcu je dosegel svoj (po)ustvarjalni vrh, kjer je tudi umrl in je pokopan.

Jožef TOMAŽOVEC (Thomashovitz, Tomaschovitz, Tomaschoviz, Tomashovitz, Tomashoviz, Tomaževce, Tomažević, Tomaživič, Tomažovic; Josip, ml.; Tržič, 16. sep. 1823 – Celovec/Klagenfurt, 29. dec. 1851), pevovodja, skladatelj in učitelj. Po ljubljanski glavni vzorni šoli (1831-1834) je obiskoval licej-gimnazijo v Celovcu, 3. razred gimnazije pa spet v Ljubljani (1840-1842). Filozofijo je študiral v Gradcu (1842-1845). Tam je (1844-1846) študiral tudi glasbo na *Musikschule d. steiermark Musikvereines* (prof. G. Ott in J. Netzer). Po brezuspešnem iskanju službe je bil domači učitelj v Celovcu in tu zbiral okoli sebe pevce in postal 1847 ustanovitelj pevskega društva *Männersängverein (MSV)*. 1847 se je podal študirati pravo v Gradec in se vključil v slovensko družbo. Ustanovil je študentski pevski zbor (1847-1848). L. 1848 se je v marčni revoluciji udeležil tudi politično, deklariral za *Zedinjeno Slovenijo*, bil zato izključen z univerze in izgnan iz Gradca. Oktobra 1848 se je zatekel v Celovec in naslednje leto (1849) sprejel ponujeno službo pevovodje *MSV*, ki jo je opravljal vse do (prezgodnje) smrti. Tomažovec je napisal ok. 48 skladb: *zbove, samospeve* s klavirjem in odrsko glasbo na slovenska in nemška besedila. Zgodaj je segel v romantično oblikovanje, vsekakor precej prej kot pa na splošno mislimo. Tako njegov glasbeni opus sodi med skladateljsko delo predromantične faze slovenske glasbe druge polovice 19. stol. in kaže razgledanega glasbenika, ki je bil pozni klasicist, a že močno usmerjen naprej.

Namesto uvoda

Tržič, kjer se je Tomažovec rodil, se je že v rimskih časih pred našim štetjem nahajal poleg Ljubelja na poti med Virunum, glavnim mestom rimske province Norik na Gosposvetskem polju in Emono (Ljubljano) z latinskim imenom Forum in Lubelino (Ljubeljski trg). Tega je zasul plaz, zato so se prebivalci umaknili nižje v dolino in na mestu sedanjega Tržiča ustanovili (novo) naselje Neumarkt. Cesar Friderik III. je vasi koncem 15. stol. podelil trške pravice in dotedanjo vas Tržič povzdignil v trg. Tudi to je vplivalo na nadaljnji razvoj Tržiča, še največ pa glavna prometna povezava med Trstom in Avstrijo. Naslednja prelomnica je bila 1811, ko je Tržič prizadel velik požar. Umrlo je skoraj sto ljudi, uničenih je bilo 150 hiš in več kot 60 delavnic. Po tem so zasloveli v evropskem prostoru s posebnim predpisom, ki je določal obvezno namestitvev kovinskih vrat in polken. Klasicistično izoblikovano zaporedje pročelij ter bistvo podobe pa je glavni tržiški trg ohranil vse do danes. V tem in takih obrisih se je v Tržiču rodil tudi pevovodja, skladatelj in učitelj Jožef Tomažovec (Thomashoviz, Tomaschovitz, Tomaschoviz, Tomashovitz, Tomashoviz; Tomaževce, Tomažević, Tomaživič, Tomažovic; Josip, ml.). Sledili so: Celovec, Ljubljana, Gradec in ponovno Celovec. ... Oktobra 1848 se je zatekel in vrnil v Celovec in naslednje leto (1849) sprejel ponujeno službo pevovodje *MSV*, ki jo je opravljal komaj še dve leti, vse do svoje prezgodnje smrti (1851).

Tržič (na razglednici *NUK-a-Kartografske in slikovne zbirke* v Ljubljani; ko je bil Tržič še Neumarkt)

Nazadnje je bil Tomažovec tesno povezal s sosednjim Celovcem (Klagenfurtom). Danes je to sodobno avstrijsko univerzitetno glavno mesto avstrijske dežele Koroške ob Vrbskem jezeru. V primerjavi s Tržičem je bilo prvič naseljeno »šele« v 12. stol. Že v 19. stol., torej prav v Tomaževčevem času, je bilo vseslovensko kulturno središče, poleg tega pa tudi gospodarski in družbeni center onkraj Karavank.

V Tržiču rojeni Tomažovec, 16. sep. 1823 je po ljubljanski glavni vzorni šoli (1831-1834) obiskoval licej-gimnazijo v Celovcu, 3. razred gimnazije pa spet v Ljubljani (1840-1842).

Nato je študiral filozofijo v Gradcu (1842-1845) in kmalu vmes še glasbo (1844-1846) na tamkajšnji *Musikschule des steiermärkischen Musikvereines* pri Avstrijcih: skladatelju in dirigentu Georgu Ottu (1808-1860) in skladatelju in kapelniku Josefu Netzerju (1808-1864). Očitno je samo iz tega šolanja pridobil tolikšno (glasbeno) razgledanost, ki jo je kasneje pokazal v svojem glasbenem opusu. Ta je segal daleč izven meja morebitnega samouka, saj so bili njegovi (po)ustvarjalni rezultati tako rekoč povsem profesionalni. Po brezuspešnem iskanju službe je bil domači učitelj v Celovcu. Tu je že zelo kmalu začel okoli sebe zbirati pevce in postal 1847 ustanovitelj pevskega društva *Männersängverein (MSV)* in se hkrati podal na novo študirat na *Univerzo* v Gradcu; tokrat pravo. Tukaj se je vključil v slovensko družbo. Ustanovil je študentski pevski zbor (1847-1848). Leta 1848 se je v marčni revoluciji udeleževal tudi politično in se s svojim zborom odkrito deklariral za *Zedinjeno Slovenijo*. Zato je bil izključen z *Univerze* in izgnan iz Gradca. Ta izgon so verjetno pospešile tudi njegove slovenske skladbe; saj je Tomažovec verjetno prav v tem času razen *zbora Hčere svet* prav v tem letu (1848) napisal še *zbore: Narodno stražo, Bleško jezero* in *Na Slovenijo*. Umrl je v 29. letu, 29. dec. 1851 v Celovcu, kjer je tudi pokopan.

Tomažovčev rokopis: *Polka* za klavir solo (izvirnik hrani NUK-Glasbena zbirka v Ljubljani)

Ustvarjeni opus

Tomažovec je zapustil 48-50 ugotovljenih skladb. Prevladuje vokalna glasba (zbori: *Hčere svet, Narodna straža/Pesem slovenskih narodnih stražarjev, Bleško jezero, Na Slovenijo, Spomin* idr. in samospevi s klavirjem: *Der alte Grenadir, Der tote Soldat, Grabgesang* idr.) in odrska glasba na slovenska in nemška besedila.

Tukaj je dokazana njegova glasba za pravljico *Die Hochzeit am See oder Die Wellenbraut* (s psevdonimom Emil Mohr; izvedeno v Celovcu, 1855 z naslovom *Der Seekönig* kot »... *Romantisch-komisches Zaubermärchen mit Gesang u. Tableaux in 3 Akten*). Pri odrski glasbi sta mu bila vzor nemški *singspiel* in francoska komična opera, nekoliko pa se je naslanjal tudi na opero *Undine* (1845) Alberta Lortzinga. Mdr. je bil med prvimi, ki je komponiral na Prešernova besedila-poezijo. Tomaževčev *samospev Der alte Grenadir* je ljubljanska (nemška) *Filharmonična družba* leta 1847 uvrstila tudi na svoj koncert. Poročevalec (ljubljskih) *Novic* (6/1848, 17. 9. 1848, list 29, str. 125-6; verjetno sam urednik, nepodpisani Janez Bleiweis) poroča, »[...] *da je bila med pevskimi točkami na programu ljubljanskih /pevskih/ diletantov v Stanovskem gledališču /8. 7. 1848/ oz. 'ilirskega zbora' /sestavljali so ga krakovski pevci/, ki so sodelovali tudi na besedah Slovenskega društva tudi Tomaževčeva 'Hčere svet,' ki nima za Slovenca nobene vrednosti, ne da bi odklonitev prav utemeljil [...].*« *Samospev Spomin* pa je izšel v tretjem zvezku *Šolarskih pesmih/Mičnih slovenskih zdravicah* v uredništvu Jurija Fleišmana (Ljubljana, 1862).

J. Tomažovec, *Marijina polka*, op. 38 za klavir solo (izvirni tisk hrani NUK-Glasbena zbirka v Ljubljani)

Zaključek

Njegova dela so poleg ljubljanskega odra (*Stanovsko gledališče* in *Filharmonična družba*; 1846, 1848 in 1859), na *Besedi* v Gradcu (1851) in Celovcu (*MSV*) žela priznanja. Kot skladatelj je zgodaj segel v romantično glasbeno oblikovanje, vsekakor precej prej, kot pa na splošno mislimo. Njegova glasba sodi med skladateljsko delo predromantične faze slovenske glasbe prve polovice 19. stol. in Tomažovca prikaže kot razgledanega glasbenika.

Bil je pozni klasicist, a že močno usmerjen naprej. V tem ni tehnično čisto nič zaostajal za takratnimi skladatelji nemškega kroga. Že naslovi Tomaževčevih slovenskih *zborov* kažejo, da je avtorja zajelo navdušenje za slovensko stvar vsaj toliko kolikor njegove vrstnike v Ljubljani ali na Dunaju. Zakaj se pozneje v njegovem ustvarjanju ni kazalo več tako, je težko reči. Vsekakor je na to vplival politični pritisk, nemara tudi boj za obstanek, saj se je po vrnitvi iz Gradca v Celovec (1848) angažiral kot pevovodja *MSV* in pisal predvsem za njegove potrebe, torej nujno na nemška besedila. Lahko pa je njegovo aktivnost zmanjšala tudi tuberkuloza, ki ga je kmalu za tem (1851) tudi spodkopala (v.: Križnar, F. 2016. *Tomažovec, Jožef. V.: Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*; ur. Sturm-Schanbl Katja in Bojan-Ilija Schnabl. Wien: Böhlau, bd. 3, str. 1359).

Tomažovca in njegovega dela slogovno niso odobraval verjetno tudi zato, ker se je že v samem začetku svojega opusa orientiral v zgodnjo romantiko, ki pa še vedno kaže nekatere elemente poznega klasicizma. To je bil verjetno glavni vzrok, da ga ljubljanski ocenjevalci leta 1848 še niso razumeli in jim je bil pre moderen, preveč napreden za njihov konservativni slogovni okus. Morda bi tudi s te strani lahko iskali pojasnilo, zakaj skladatelj pozneje ni več uporabil slovenskih besedil. A to ne bi zvenelo prepričevalno, saj idejno zreli Tomažovec iz takih razlogov verjetno ne bi izpeljal tako daljnosežnih konsekvenc.

V primeru opusa J. Tomažovca gre tudi za ustvarjalce, ki so bili predani predvsem nacionalnim ciljem, kar je zagotovo veljalo za večino takratne ne le glasbene pač pa tudi druge umetnostne provenience. Tomažovčeva slogovna orientacija bi bila nekoliko nenavadna, če ne bi upoštevali časa njegovega delovanja in dejstva, da je bil zvezan s slovenskim ambientom in s slovensko predromantiko le v začetku in samo deloma ter v njej ni zapustil močnejših sledov; seveda ne sam, pač pa skupaj z Alojzijem Ipavcem (1815-1849). Za Tomažovca bi zagotovo lahko ugotovili, da je bil zaradi vse navedene in še druge specifikke časa in prostora, slogovno nekako osamljen (v.: Križnar, F. 2018. *Pevovodja, skladatelj in učitelj Jožef Tomažovec; 1823-1851*. V.: *Koledar Mohorjeve družbe 2018*. Celovec: *Mohorjeva*, 2018, str. 141-144).

2
 Je hladno, haker grudov led,
 Pesedih vince/ dobrih let,
 Valocil bederni ga behal,
 Pa se kaj zraven dal.
 Le sladko i. t. d.

3
 Kider sveje dni ni vinca pil,
 Ne pel, ne ljubil, nič ni vžil,
 Zato raj ljubim vin pijem,
 In pejem kedar grem.
 Le sladko i. t. d.

4
 Bog živi nas mnogo let,
 Ohrani tertice in klet,
 Na zdravje žen in vsih dehlet,
 Brez njih je prazen svet.
 Le sladko i. t. d.

Spomin.

Bande post. M. e. - e.

Nápis J. Tomažovec - a.

Largo.

p Oj kak pe---san moja, danec *f* mi--le se gla---si,
p du---še e---ma---guje, ej pre---grozni drahter---pi! *f* Ise mican pu

Tomažovec, J., *Spomin* (začetek, str. 10)

stili žalost---ne se odaj le---če---ti, bote, naj jo---kati verno
 jano zakle---pa---li, Bog vas ob---var! Bog vas ob---
 var! *f* Oj po---za---bi---te me nih---dar!

Tomažovec, J., *Spomin* (konec, str. 11)